

УДК 342.9

А. М. Шклярєнко

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОЛІЦІЇ ОХОРОНИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Здійснюючи свою діяльність поліція охорони повинна відповідати за свої дії та/або бездіяльність, а також усвідомлювати наслідки своїх неправомірних проступків. Це, беззаперечно, є важливим засобом для створення режиму законності в діяльності даного відомства, а також попередження вчинення правопорушень як самим працівниками поліції, так і посадовими особами, які приймають необхідні управлінські рішення. В даному контексті мова йде про юридичну відповідальність поліції охорони, яка в свою чергу є одним із найважливіших та визначальних елементів адміністративно-правового статусу даного відомства. А відтак, його дослідження має важливе теоретичне та практичне значення.

Стан дослідження. В науковій літературі окремі питання адміністративно-правового статусу поліції охорони неодноразово потрапляли у поле зору різних науковців. Зокрема йому приділяли увагу: С.Г. Стеценко, Н. В. Гудима, В.Б. Авер'янов, В.І. Фелик, Т.О. Коломоець, Б.М. Лазарєв, М.М. Алексійчук, А.С. Дяченко, С.О. Шатрава, Т.А. Коюбєзова, І.П. Голосніченко, О.В. Мещерякова, М.М. Добкін, Д.Н. Бахрах, О.В. Пономарьов, О.П. Сікорський та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових розробок, в юридичній літературі відсутні комплексні дослідження, присвячені характеристиці такого важливого елементу адміністративно-правового статусу поліції охорони, як юридична відповідальність.

Саме тому **метою статті** є: надати характеристику юридичній відповідальності, як елементу правового статусу поліції охорони в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні відповідальність є досить широкою категорією, що віднайшло своє відображення у великій кількості довідкової літератури. Зокрема, відповідальність, відповідно до тлумачного словника С.І. Ожегова, – це необхідність відповідати за свої дії, бути відповідальним за них [1, с.412]. Варто відзначити, що категорія «відповідальність» використовується не лише у тлумачних словниках, воно є категорією дослідження окремих наук, як то: філософія, етика, соціальна психологія, юриспруденція. Кожна наука досліджує відповідальність у тому аспекті, який визначається предметом дослідження. У філософії вона вивчається як поняття, що відображає об'єктивний, історично конкретний характер взаємовідносин між особою,

колективом, суспільством з точки зору свідомого здійснення пред'явлених до них взаємних вимог [2, с. 496; 3]. З точки зору соціології, відповідальність – це підзвітність кожного члена суспільства, положеність до відповіді, обов'язок дати звіт про свою суспільну поведінку. Відповідальність взагалі – значить обов'язок дати відповідь за свою суспільну поведінку і прийняти осуд, його негативні суспільні наслідки. Відповідальним є той, хто зобов'язаний; хто не зобов'язаний, той не відповідає [4, с. 59]. В етиці відповідальність – це визначеність, надійність, чесність щодо себе та інших; це усвідомлення і готовність визнати, що результат, який ти отримуєш в ході твоїх вчинків і дій, і є наслідок твоїх вчинків (дій) [5, с. 683]. У психології поняття відповідальності характеризується комплексно. У соціально-психологічних словниках відповідальність визначається як категорія етики, соціології, психології та педагогіки. Ця категорія відображає особливість соціального і морально-правового ставлення особи до суспільства, характеризується виконанням свого морального обов'язку та правових норм [6, с. 64].

Отже, із наведеного вище слідує, що у найбільш спрощеному розумінні відповідальність представляє собою певне внутрішнє переконання особи відповідати за свої дії. Варто вказати, що незважаючи на те, що поняття «відповідальність» розглядалось фахівцями із різних галузей науки, втім найбільш дослідженим воно є з теоретичної точки зору. Так, до прикладу, С.М. Братусь стверджує, що юридична відповідальність – це той же обов'язок, який однак виконується в силу державного примусу або прирівняного до нього громадського примусу. Оскільки мова йде про стан особи, до якої застосовується відповідальність, її можна визначити як стан примусу до виконання обов'язку. Через те відповідальність у даному випадку (тобто, тоді, коли обов'язок може бути виконаний у натурі) – не якісь нові правовідносини, бо залишаються в силі ті ж самі правовідносини, той же обов'язок, котрий існував і раніше. У разі ухилення зобов'язаної особи від виконання обов'язку або яких-небудь з її боку заперечень, спір вирішується судом або іншим компетентним юрисдикційним органом, що зв'язано з появою, рухом і припиненням процесуальних правовідносин. В результаті такого розгляду з'ясовується істина і, якщо обов'язок дійсно не виконаний,

вноситься власне рішення, яке забезпечує його виконання державним примусом [7, с. 30]. Юридична відповідальність, пише О.А. Падалка, – це обов'язок особи, яка вчинила правопорушення, зазнати для себе відповідні, встановлені державою в законодавстві у вигляді правових санкцій, негативні наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру. Застосування до особи заходів юридичної відповідальності відбувається тільки у встановленому законодавством порядку. Юридична відповідальність, на переконання автора, має характерні ознаки, а саме: настає лише за ті діяння, які передбачені нормами чинного законодавства; накладається тільки за скоєні протиправні вчинки або протизаконні дії, що вчиняються; накладається компетентними державними органами в ході визначеної законом процедури; виражається в настанні для правопорушника відповідних негативних наслідків, вид і міра яких визначаються законом; виконання правопорушником обов'язків, які покладаються на нього у зв'язку з притягненням до юридичної відповідальності, забезпечується силою державного впливу аж до примусу [8, с. 81-82]. В.О. Коток зазначає, що юридична відповідальність – це міра покарання правопорушника шляхом позбавлення його певних соціальних благ чи цінностей (матеріальних, духовних чи особистих), які йому належали до факту правопорушення, від імені держави (суспільства) на підставі закону або іншого нормативного акта з метою попередження правопорушень у перспективі і відновлення (чи відшкодування) втрачених суб'єктивних прав на матеріальні та духовні цінності [9, с. 121].

Юридичній відповідальності, як і будь-якому правовому явищу характерні певні ознаки, які його досить змістовно характеризують. Так, варто погодитись із точкою зору О.В. Петришина, який до ознак юридичної відповідальності відносить [10]: 1) передбачає настання несприятливих наслідків особистого, майнового чи організаційного характеру: наприклад, позбавлення волі, оголошення догани, накладання штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 2) до юридичної відповідальності притягуються за вчинення правопорушення, що свідчить про негативну правову оцінку цієї поведінки. Притягнення до юридичної відповідальності здійснюється лише за наявності юридичних, фактичних та процесуальних підстав; 3) застосовується лише до деліктоздатних суб'єктів. Перелік суб'єктів, здатних нести юридичну відповідальність, та обсяг їх деліктоздатності визначаються галузевим законодавством; 4) притягнення до юридичної відповідальності зазвичай здійснюється уповноваженими на це суб'єктами шляхом правозастосування. Особливого значення у цьому контексті набуває додержання порядку притягнення до

відповідальності, встановленого законодавством (кримінальним процесуальним, цивільним процесуальним, адміністративним процесуальним та ін.). Водночас у приватному праві притягнення до юридичної відповідальності можливе у спрощеному порядку – поза процесуальним провадженням за домовленістю сторін; 5) настання несприятливих наслідків, передбачених санкціями норм права, забезпечується можливістю застосування державного примусу. Завдяки цьому відбувається покарання правопорушника; він зазнає додаткових втрат особистого, майнового, організаційного характеру. При цьому йдеться не тільки про відновлення порушеного права постраждалої особи, а й про покарання правопорушника [10].

Таким чином, узагальнюючи наведені вище наукові позиції, можемо дійти до висновку, що юридична відповідальність, як елемент правового статусу поліції охорони в Україні, представляє собою важливий засіб забезпечення законності в діяльності даного структурного підрозділу Національної поліції України. Вона передбачає настання для її працівників та уповноважених посадових осіб заходів негативного характеру у разі вчинення ними протиправних дій та/або бездіяльності, які спричинили собою зазнання втрат матеріального, фінансового та іншого характеру для третіх осіб. Юридична відповідальність поліції охорони – це складне багатоаспектне явище, адже воно включає: по-перше, відповідальність працівників ПО за порушення норм чинного законодавства під час перебування на службі; по-друге, відповідальність ПО, як одного із структурних підрозділів Нацполіції, перед вищестоящими органами державної влади за свої дії та/або бездіяльність; по-третє, існує відповідальність поліції охорони перед іншими суб'єктами, з якими вони підписали договір про надання охоронних послуг.

Відповідно до Інструкції «Про організацію службової діяльності органів поліції охорони під час виконання заходів з фізичної охорони об'єктів» поліцейські (працівники поліції охорони) за невиконання або неналежне виконання покладених на них обов'язків, а також перевищення наданих їм прав та повноважень несуть дисциплінарну, матеріальну, адміністративну та кримінальну відповідальність [11].

На сьогоднішній день, основним нормативно-правовим актом, який визначає правові засади юридичної відповідальності працівників поліції охорони, є Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від 15 березня 2018 року. Відповідно до вказаного Закону ключовим видом юридичної відповідальності працівників поліції охорони є дисциплінарна, яка настає за вчинення дисциплінарного проступку, котрим визнається протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушен-

ні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції [12]. Дисциплінарне стягнення є засобом підтримання службової дисципліни, що застосовується за вчинення дисциплінарного проступку з метою виховання поліцейського, який його вчинив, для безумовного дотримання службової дисципліни, а також з метою запобігання вчиненню нових дисциплінарних проступків. Дисциплінарне стягнення має індивідуальний характер та не застосовується до поліцейського, вина якого у вчиненні дисциплінарного проступку не встановлена у визначеному порядку або який діяв у стані крайньої необхідності чи необхідної оборони. До поліцейських можуть застосовуватися такі види дисциплінарних стягнень: 1) зауваження; 2) догана; 3) сувора догана; 4) попередження про неповну службу відповідність; 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь; 6) звільнення з посади; 7) звільнення із служби в поліції [12].

Щодо адміністративної відповідальності поліцейських, то згідно зі статтею 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення [8; 12] вони несуть відповідальність за адміністративні правопорушення відповідно до дисциплінарного статуту. Зокрема, за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарних норм, вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення тиші в громадських місцях, за неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службу інформацію, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. До поліцейських осіб не можуть бути застосовані громадські роботи, виправні роботи й адміністративний арешт [12; 8].

Стосовно матеріальної відповідальності працівників поліції охорони відзначимо, що підставою для притягнення до матеріальної відповідальності є шкода, завдана неправомірним рішенням, невиконанням або неналежним виконанням службових обов'язків. Умови притягнення до матеріальної відповідальності – наявність шкоди, протиправна поведінка особи у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням службових обов'язків, причинний зв'язок між протиправною поведінкою особи та заподіяною шкодою, вина посадової особи у завданні збитків. Притягнення до матеріальної відповідальності не звільнятиме від дисциплінарної, адміністративної або кримінальної. Службо-

ву особу може бути притягнуто до матеріальної відповідальності протягом трьох років із моменту виявлення завданих збитків. Порушник нестиме відповідальність за шкоду в розмірі нанесеної шкоди через необережність, але не більше ніж 15 прожиткових мінімумів. Командир, який порушив порядок обліку, зберігання, використання майна або не вжив заходів, щоб запобігти розкраданню, знищенню майна, також нестиме відповідальність не більше ніж 15 прожиткових мінімумів [13].

Висновок. Отже, завершуючи представлене наукове дослідження слід констатувати той факт, що юридична відповідальність – це важливий та невід'ємний елемент адміністративно-правового статусу поліції охорони в Україні. Її наявність дозволяє забезпечити належне виконання даним відомством повноважень, які покладені на нього нормами чинного законодавства, а відтак, апріорі є важливим: а) превентивним засобом вчинення правопорушень відповідними посадовими особами; б) інструментом, за допомогою якого досягається режим законності в діяльності даного структурного підрозділу Нацполіції.

Література

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. М.: Русский язык, 1978. 846 с.
2. Философский энциклопедический словарь / Под ред. Л.Ф. Ильичева, П.Н. Федосеева. М.: Сов. энциклопедия, 1983. 568 с.
3. Іншин М. І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05 / М. І. Іншин; наук. консультант В. С. Венедіктов; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2005. 452 с.
4. Коржанський М.Й. Уголовне право України. Частина загальна : Курс лекцій. К.: Наукова думка та українська видавнича група, 1996. 336 с.
5. Лукашева Е.А. Право, мораль, личность / Е.А. Лукашева. М.: Наука, 1986. 326 с.
6. Коллектив. Личность. Общество : Словарь социально-психологических понятий. Л.: Лениздат, 1987. 356 с.
7. Братусь С.Н. Спорные вопросы теории юридической ответственности // Советское государство и право. 1973. № 4. С. 27–35.
8. Падалка О. А. Юридична відповідальність Національної поліції України // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2016. Вип. 20. С. 81–84.
9. Котюк В.О. Теорія права : Курс лекцій : Навч. посібник для юрид. фак. вузів. К.: Вентурі, 1996. 208 с.
10. Петришин О.В. Теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2014. 368 с.
11. Інструкція «Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів», затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/z0989-17/conv>.
12. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19/conv>.

13. Пиріг В. Верховна Рада прийняла закон про матеріальну відповідальність військових і поліцейських. URL: https://zaxid.net/verhovna_rada_priynjala_zakon_pro_materialnu_vidpovidalnist_viyskovih_i_politseyskih_n1490315.

Анотація

Шклярєнко А. М. Юридична відповідальність як елемент правового статусу поліції охорони в Україні. – Стаття.

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених щодо тлумачення поняття «юридична відповідальність», запропоновано авторське бачення щодо сутності «юридичної відповідальності, як елемента правового статусу поліції охорони в Україні». Відзначено, що юридична відповідальність дозволяє забезпечити належне виконання даним відомством повноважень, які покладені на нього нормами чинного законодавства, а відтак, априорі є важливим: а) превентивним засобом вчинення правопорушень відповідними посадовими особами; б) інструментом, за допомогою якого досягається режим законності в діяльності даного структурного підрозділу Нацполіції.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, поліція охорони, юридична відповідальність, законодавство.

Аннотация

Шклярєнко А. М. Юридическая ответственность как элемент правового статуса полиции охраны в Украине. – Статья.

В статье, на основе анализа научных взглядов ученых относительно толкования понятия «юридическая

ответственность», предложено авторское видение сущности «юридической ответственности как элемента правового статуса полиции охраны в Украине». Отмечено, что юридическая ответственность позволяет обеспечить надлежащее выполнение данным ведомством полномочий, которые возложены на него нормами действующего законодательства, а следовательно, априори является важным: а) превентивным средством совершения правонарушений соответствующими должностными лицами; б) инструментом, с помощью которого достигается режим законности в деятельности данного структурного подразделения Нацполиции.

Ключевые слова: административно-правовой статус, полиция охраны, юридическая ответственность, законодательство.

Summary

Shkliarenko A. M. Legal responsibility as an element of the legal status of the police in Ukraine. – Article.

In the article, based on the analysis of scientific views of scientists on the interpretation of the concept of "legal responsibility", the author's vision on the essence of "legal responsibility as an element of the legal status of the police of protection in Ukraine" is proposed. It is noted that legal responsibility allows to ensure the proper fulfillment by the department of the powers assigned to it by the rules of the current legislation, and therefore, a priori is important: a) preventive means of committing offenses by the relevant officials; b) an instrument by which the regime of legality in the activity of a given subdivision of the National Police is achieved.

Key words: administrative-legal status, police protection, legal responsibility, legislation.